

senrechten, vooral naar het verband tussen postkoloniale schuldgevoelens en compensatienemingen. Ook stelt hij onderzoek naar de Zuid-Afrikaanse visie op het Nederlandse beleid voor. Dit laatste onderwerp vind ik op grond van zijn eigen onderzoek minder overtuigend. Regelmatig immers is te lezen dat Pretoria bepaald niet onder de indruk was van het (zachte) gebruik van de Nederlandse leeuw.

Resteert de vraag of het nodig is de lezer met zoveel feiten te overladen om hem van die conclusies te overtuigen, het eeuwige dilemma van de schrijver. Ik stel het meestal zeer op prijs tot in de puntjes te worden geïnformeerd. Dit keer werd het mij wat veel. De Boer neemt voor elk onderdeel ruim de tijd en gebruikt vele woorden. Hij laat niets weg, zo lijkt het, al ontkent hij dat zelf bij het onderwerp resoluties van de VN tegen Zuid-Afrika (247). De lezer vraagt zich af of de beperking die De Boer zich bij dat onderwerp naar eigen zeggen heeft opgelegd, niet vaker had kunnen worden toegepast. Nu vindt men pas op bladzijde 64 de zeven vragen die als leidraad voor het onderzoek dienden overzichtelijk bijeen. De oorsprong van het begrip 'apartheid' wordt pas op bladzijde 66, de betekenis van 'Sharpeville' pas op bladzijde 81 uitgelegd. De Boer heeft een schat aan informatie geleverd, waar niemand om heen kan. Niet voor niets werd hij in 1999 beloond met de prijs van de Katholieke Universiteit Brabant (onderzoeks-schouwer Rechten van de mens) in de categorie proefschriften. Maar hij bereikt ongetwijfeld een veel groter lezerspubliek als hij een tweede, ingedikte versie van zijn studie presenteert.

W. P. Secker

P. Bootsma, W. Breedveld, *De verbeelding aan de macht. Het kabinet-Den Uyl 1973-1977* (Den Haag: Sdu uitgeverij, 1999, 343 blz., f39,90, ISBN 90 12 08806 2).

Het is ruim een kwart eeuw geleden dat het eigenzinnige kabinet-Den Uyl aantrad. Tijdens de vervroegde verkiezingen van 1972 hadden de confessionele partijen KVP, ARP en CHU samen nog maar 48 zetels gehaald. PvdA, D'66 en PPR hadden er meer: 56. Zo kon het gebeuren dat er in 1973 een kabinet ontstond van tien ministers van deze progressieve drie en zes van KVP en ARP. Daar ging wel een lange en opmerkelijke formatie aan vooraf, waarin PvdA-coryfee Jaap Burger een hoofdrol vervulde. Een resultaat was dat het gemeenschappelijke verkiezingsprogramma van PvdA, D'66 en PPR, *Keerpunt 1972*, niet de exclusieve grondslag van dit nieuwe kabinet werd. Minister Jan Pronk probeerde dat nog wel, door tijdens kabinetsvergaderingen herhaaldelijk hieruit te citeren. Maar zelfs zijn partijgenoot Henk Vredeling dacht daar beduidend anders over: 'Keerpunt, daar veeg ik mijn gat aan af'. Ondanks botsingen tussen regering en parlement, tussen de fracties en tussen ministers onderling, zou het kabinet-Den Uyl bijna de volle vier jaar standhouden. Officieel sneuvelde het op de grondpolitiek, maar feitelijk omdat de bewindslieden uit de PvdA en uit het nieuw gevormde CDA genoeg van elkaar hadden.

Dat het kabinet-Den Uyl nog altijd tot de verbeelding spreekt, bleek na het verschijnen van dit boek. Met behulp van een zonder twijfel uitgekende campagne wist het veel publiciteit te trekken. Een deel van die publiciteit had overigens betrekking op een onthulling over een onderwerp dat het in de Nederlandse media altijd erg goed doet: het koningshuis. Toenmalig staatssecretaris Marcel van Dam had geprobeerd ontslag te nemen, omdat hij het niet eens was met het besluit geen strafrechtelijk onderzoek in te stellen naar de handelwijze van prins Bernhard inzake de Lockheede-affaire. Het is een van de weinige nieuwe feiten die de auteurs weten te presenteren.

De verbeelding aan de macht is in ieder geval een leuk boek. De interviews met de toenmalige ministers die nu nog in leven zijn, hebben humoristische uitspraken en anekdotes opgeleverd. Typerend is hoe Vredeling onthult hoe zijn bekende uitspraak dat 'congressen geen vliegtuigen kopen' is geboren. Hij had dat 'in narrigheid' gezegd tegenover 'een vervelende journalist'. Vredeling: ik stapte uit het vliegtuig, ik had weer lekker zitten likken aan de whiskey, komt er weer een vent met zo'n ding onder mijn neus vragen stellen over het congres. Ik wist niet eens dat er een congres was'.

Is *De verbeelding aan de macht* ook een goed boek? Erg opvallend zijn de vele omissies, zeker als men bedenkt dat dit een monografie over één kabinet is. Kennelijk hebben Bootsma en Breedveld één van die andere op interviews leunende boeken over dit onderwerp niet goed gelezen: *De kleine stappen van het kabinet-Den Uyl* uit 1978. Anders is het moeilijk te verklaren waarom zij niet ingaan op wat Den Uyl zelf in dit boek 'het grootste succes' heeft genoemd. Dat was de manier waarop het kabinet de onafhankelijkheid van Suriname heeft begeleid. En nog geen anderhalve pagina ruimen zij in voor de kwestie die de minister-president in datzelfde boek als 'de grootste fout' van hem en het kabinet heeft beschouwd: de wijze waarop zij de leverantie van reactorvaten aan Zuid-Afrika hebben afgehandeld. Verschillende bewindslieden hebben toen, in 1976, met hun portefeuilles gezwaaid en het kabinet was bijna gevallen. De beknoptheid van de bespreking hiervan verbaast des te meer, omdat de auteurs in hun voorwoord schrijven: interessant was voor ons vooral de vraag hoe het kabinet omging met conflicten'.

Buitenlandse politiek komt er sowieso zeer bekaaid van af. In de jaren zeventig hebben de Derde wereld, de DDR en allerlei rechtse dictaturen de gemoederen — zeker binnen de PvdA — erg beziggehouden. Maar in *De verbeelding aan de macht* vindt de lezer er nauwelijks iets over terug (al siert een foto van de protestbijeenkomst die het kabinet organiseerde tegen het Franco-regime de omslag van het boek). In binnenlandspolitiek opzicht is het ontbreken van een beschrijving van de commotie rond de zwakzinnigenkliniek Dennendal zeer opmerkelijk. Aan de bronnen kan het niet liggen; over de meeste van de genoemde onderwerpen zijn de laatste jaren dissertaties of andere gedetailleerde studies verschenen. In de literatuurlijst van Bootsma en Breedveld komen ze niet eens voor. De auteurs zijn zich kennelijk wel bewust van de bezwaren, als zij in hun inleiding schrijven geen 'uitputtende opsomming' te willen bieden. Maar kan dit boek, dat de pretentie heeft evenwichtig te zijn, dan aan allerlei fundamentele zaken voorbijgaan?

Fundamenteel waren ook de veranderingen in de toenmalige Nederlandse maatschappij, maar ook daar is weinig aandacht voor. De auteurs beperken zich hoofdzakelijk tot ontwikkelingen in politiek Den Haag. Als gevolg daarvan blijft de analyse wat dunnetjes. Het resultaat is een journalistiek product met allerlei verwijzingen naar de politieke en maatschappelijke toestand en waan van de dag in 1999 ('onder de pet houden'). Een product dat bovendien veel te weinig gebruik heeft gemaakt van de — toch talrijk aanwezige — schriftelijke bronnen. Illustratief in dat opzicht is het ontbreken van verwijzingen naar het persoonlijk archief van Den Uyl zelf. De indruk ontstaat, kortom, dat er veel meer van dit onderwerp valt te maken. Daarom is *De verbeelding aan de macht* niet meer dan een amusant leesboek geworden.

S. de Boer

Graaf Willem I van Holland (1203-1222): ridderschap en machtspolitiek

A. JANSE*

Dankzij een klein boekje van meesterverteller Georges Duby is Willem de Maarschalk (1147-1219), 'de beste ridder ter wereld', bij een groot publiek bekend geworden¹. Aan de hand van het leven van deze modelridder, die roem verwierf in talrijke toernooien en daardoor in de hoogste kringen wist door te dringen, totdat hij zelfs benoemd werd tot regent van de Engelse koning, schetst Duby de ridderlijke mentaliteit. Hij laat zien hoe het mogelijk was dat Willem het uitsluitend dankzij zijn ontombare vechtlust tot adviseur en regent van koningen kon brengen:

Grâce à ce grand corps infatigable, puissant, habile dans les exercices cavaliers, grâce à cette cervelle apparemment trop petite pour entraver par les raisonnements superflus le naturel épanouissement de sa vigueur physique; peu de pensées, et courtes, un attachement têtue, dans sa force bornée, à l'éthique très fruste des gens de guerre dont les valeurs tiennent en trois mots: prouesse, largesse et loyauté².

Volgens de Engelse historici John Gillingham en David Crouch heeft Duby zijn hoofdpersoon met deze kwalificatie echter groot onrecht aangedaan. Willem de Maarschalk was meer dan een succesvolle toernooiridder. Gillingham liet zien dat Willems talenten voor een belangrijk deel tot uiting kwamen in de 'serieuze' oorlogvoering, waarbij het niet alleen aankwam op individuele dapperheid, maar vooral ook op strategisch inzicht en organisatietalent³. Crouch legde de nadruk op Willems 'hoofse' kwaliteiten, zijn sociale vaardigheden en zijn politiek talent. Hij mag dan geen ontwikkeld intellectueel geweest zijn, dat is nog geen reden hem te rekenen onder de houwdegens die hun aanzien uitsluitend aan hun mannelijke kracht en heldenmoed te danken hebben⁴.

De discussie over Willem de Maarschalk is illustratief voor de nieuwe benadering van ridderschap en ridderlijke mentaliteit, zoals die de laatste decennia vooral bij Engelse historici te zien is. Ridderlijkheid werd in het verleden vaak gelijkgesteld aan irrationeel, onrealistisch, onnadenkend en roekeloos gedrag. Johan Huizinga heeft daarvan in zijn *Herfsttij der Middeleeuwen* enkele staaltjes verteld, die ongetwijfeld op de beeldvorming belangrijke invloed hebben gehad⁵. De laatste tijd is echter steeds

* Met dank aan dr. J. J. van Moolenbroek (VU Amsterdam) voor diens fundamentele kritiek op een eerdere versie van dit artikel.

1 G. Duby, *Guillaume le Maréchal ou le meilleur chevalier du monde* (Parijs, 1984); Ned. vert.: *Willem de Maarschalk, de beste ridder ter wereld* (Amsterdam, 1986); Eng. vert.: *William Marshal, the flower of chivalry* (New York, 1986).

2 Duby, *Guillaume le Maréchal*, 186-187.

3 J. Gillingham, 'War and chivalry in the history of William the Marshal', in: *Idem, Richard Coeur de Lion. Kingship, chivalry and war in the twelfth century* (Londen, 1994) 227-242.

4 D. Crouch, *William Marshal. Court, career and chivalry in the Angevin Empire, 1147-1219* (Londen, 1990).

5 J. Huizinga, *Herfsttij der Middeleeuwen. Studie over levens- en gedachtenvormen der veertiende en vijftiende eeuw in Frankrijk en de Nederlanden*, A. van der Lem, ed. (S. 1., 1997) 105-107.